

บทวิจารณ์หนังสือ : คู่มือมนุษย์

The Handbook for Mankind of Buddhadasa Bhikkhu

พส=มหาโยธิน โยธโก*

๑. บทนำ

คู่มือมนุษย์ หมายถึง หนังสือที่เกิดขึ้นจากคำบรรยายของท่านพุทธทาสภิกขุ ซึ่งเกิดจากคำบรรยายในการอบรมผู้ที่จะเป็นผู้พิพากษา ซึ่งได้รับโปรดเกล้าเป็นตุลาการ เพื่อนำหลักธรรมสำหรับการปฏิบัติตนตามหน้าที่หรือผดุงรักษาคุณธรรมเอาไว้ และเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ตามหลักทางพระพุทธศาสนา

ท่านพุทธทาสไม่ได้วางรูปแบบการประพันธ์คู่มือมนุษย์เอาไว้ว่า เป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรอง เพียงแต่เป็นการถอดคำบรรยายอบรมคุณธรรมคณะผู้พิพากษา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ แต่ก็จัดเป็นวรรณกรรมที่มีหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการพัฒนาชีวิตของมนุษย์โดยตรง เพื่อให้เข้าใจกระบวนการศึกษาและพัฒนาให้มีความเข้าใจชีวิตและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากคนไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สามารถอยู่เหนืออำนาจการครอบงำจากกิเลส ตัณหา อุปาทานได้ด้วย การมีคุณธรรมคุ้มครองรักษาจิตใจแบบตามหลักคำสอน

ทางพระพุทธศาสนา เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข

๒. เนื้อหาคู่มือมนุษย์ในทัศนะพุทธทาสภิกขุ

หนังสือคู่มือมนุษย์ของท่านพุทธทาสภิกขุ ฉบับพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๒ มีเนื้อหาทั้งหมดจำนวน ๑๔๑ หน้า โดยเรียงลำดับหัวข้อ ดังนี้ ทำให้ไม่ซ้ำพเจ้าจึงต้องพยายามเป็นมนุษย์ให้ได้ ท่านชอบพุทธศาสนาในเหลี่ยมไหน พุทธศาสนาংশี้จะอะไรเป็นอะไร ลักษณะสามัญของสิ่งทั้งปวง (ไตรลักษณ์) อำนาจของความยึดติด (อุปาทาน) ชั้นของการปฏิบัติศาสนา (ไตรสิกขา) คนเราติดอะไร (เบญจขันธ์) การทำให้รู้แจ้งตามวิถีธรรมชาติ การทำให้รู้แจ้งตามหลักวิชา ลำดับแห่งการหลุดพ้นจากโลก คำสอนเรื่องไตรลักษณ์ ปรากฏในคัมภีร์อังกุตตรนิกาย ติกนิบาต ซึ่งทำให้เข้าใจว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา”^๑ ลักษณะของสิ่งที่เสมอด้วยกันตามกฎธรรมชาติ มี ๓ ประการ เคยมีสอนอยู่ก่อน พระพุทธเจ้า จะอุบัติขึ้นมาในโลกเพียง

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

^๑ อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๓๗/๓๘๕.

แต่ไม่ได้ขยายความลึกซึ่งถึงวิธีดับทุกข์ที่สมบูรณ์จริงๆ เพราะไม่รู้จักความทุกข์อย่างเพียงพอเท่ากับตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ส่วนเรื่องความไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน มีสอนแต่เฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น โดยไม่มีสอนในศาสนาอื่น^๒ จนเกิดการเห็นแจ้งลักษณะนี้ อาจเลื่อนสูงขึ้นไปตามลำดับจนกว่าจะถึงเรื่องสุดท้ายที่ทำให้ปล่อยวางจากสิ่งทั้งปวงได้ เพราะฉะนั้น จึงขอสรุปความว่า การเห็นความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ความไม่ใช่ตัวตน ลงไว้ที่คำว่า “เห็นจนเกิดความรู้สึกว่าไม่มีอะไรที่น่าเอา น่าเป็น” เพราะหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าท่านสอนให้ผู้ปฏิบัติถอนอุปาทานแต่ให้เราปล่อยวางจากอำนาจของอุปาทาน พิจารณาให้เห็นเป็นความว่างเปล่าจากความหมายแห่งความเป็นตัวตน ซึ่งทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า “สูญญตา”^๓ เป็นคำรวบยอดทั้งหมดของพระพุทธศาสนา เมื่อรู้แจ้งทุกสิ่งทุกอย่าง ตามความเป็นจริงว่าว่างจากตัวตน เรียกว่า “รู้พระพุทธศาสนาถึงที่สุด”^๔ จนจิตเข้าถึงตัวความว่าง ถ้ากล่าวอย่างความจริงบางอย่าง ไม่ใช่สมมติก็ว่าจิตเข้าถึงความว่างหรือว่าความรู้สึกนั้นเป็นผู้รู้สึกต่อความว่างและการ

เข้าถึงความว่างจริงๆ คือว่างจากกิเลสมีโลก โภครุ หลง เป็นต้น^๕

พุทธทาสภิกขุได้กล่าวว่า “ไม่มีอะไรน่าเอาน่าเป็น” เป็นสำนวนโวหารอยู่ เพราะคำว่า “เอา” และ “เป็น” หมายถึง การเอาหรือเป็นด้วยจิตใจที่หลงใหล ด้วยจิตใจที่ยึดถือ ด้วยจิตใจทั้งหมดทั้งสิ้น แต่พุทธศาสนาสอนให้พิจารณาในลักษณะที่จะไม่เอาไม่เป็น หมายความว่าพุทธศาสนาชี้ให้เห็นว่า การเอาการเป็นนั้น เป็นเรื่องสมมติอย่างโลกๆ และเป็นไปด้วยอำนาจของความไม่รู้ (อวิชชา) เมื่อกล่าวกันถึงความจริงขั้นปรมาตถ์ที่เด็ดขาดถึงที่สุด คนเราจะเอาอะไรไปไม่ได้เลย เพราะคนทั้งสิ่งของที่ถูกลูกเอานั้น มันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตนตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ถ้าจิตยังยึดถือเอาอยู่คงจะเป็นเรื่องไม่พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด^๖ เป็นเรื่องของพวกปุถุชนผู้เวียนว่ายอยู่ในกองทุกข์ พระอรหันต์บุคคล เท่านั้นที่จิตใจของท่านหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด

ไตรลักษณ์ ในทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นหลักการที่เกี่ยวกับสัจจะโดยตรงที่ยอมรับสภาพความเป็นจริงว่าตำแหน่งหน้าที่ ที่เป็นอยู่ล้วนยึดถือไม่ได้ การรู้ว่าอะไรเป็นอะไรที่ถูกต้องถึงที่สุด

^๒ พุทธทาสภิกขุ, *ตุลาการภิธรรม เล่ม ๑*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๓๐.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

^๕ พุทธทาสภิกขุ, *แก่นพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕๗.

^๖ พุทธทาสภิกขุ, *ตุลาการภิธรรม เล่ม ๑*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๓๔.

ตามกฎไตรลักษณ์โดยแท้จริงแล้ว ก็จะเกิดความรู้สึกชนิดที่จิตใจจะไม่อยากเป็นอะไรด้วยความยึดถือ แต่ถ้าเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งใดๆ ที่เรียกกันว่า ความมีความเป็น ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับความรู้สึก สติสัมปชัญญะ หรือด้วยอำนาจปัญญา ไม่เกี่ยวข้องกับอำนาจตัณหา ความทุกข์ ก็จะไม่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการเห็นแจ้งในไตรลักษณ์

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงการศึกษาพุทธศาสนาโดยวิธีนี้ ว่าแม้คนที่ตัดพินชายที่ยังไม่รู้หนังสือ แต่มีโอกาสเข้าถึงตัวพุทธศาสนาได้ และถ้าคนเราในฐานะผู้ปฏิบัติตั้งสติ ว่าคอยเฝ้ากำหนดพิจารณาความทุกข์ที่เกิดขึ้นแก่ตน ในลักษณะดังกล่าว ก็จะเป็นตัวให้เข้าถึงพุทธศาสนาได้ดีที่สุดดีกว่าการเรียนศึกษามาจากพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นความจำแบบสัญญา ไม่ใช่ความจำแบบปัญญา ไม่สามารถเข้าถึงความจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงได้ ตัวเองก็ยังไม่รู้จัก จึงอยากทำอะไรต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏฏสงสาร หรือทะเลแห่งความทุกข์ เพราะความที่ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไรที่ถูกต้องตามความเป็นจริง^๗ การคุ้มครองจิตใจตัวเอง มีความละเอียดซุกซิบวามมีการศึกษาดี มีกัลยาณมิตรดี มีความระมัดระวังตั้งใจไม่ประมาท เพราะเข้าใจกฎธรรมชาติหรือหลัก

สัจธรรมทางพระพุทธศาสนาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า “สพเพ ธมมา นาลิ อภินิเวสาย” แปลว่า สิ่งทั้งปวง อันใครๆ ไม่ควรยึดมั่นถือถือ^๘ จึงถือเป็นลักษณะพิเศษของมนุษย์ เพราะรักษาคุณธรรมหรือความปกติไว้ในจิตใจอย่างมนุษย์ หมายความว่า มีจิตใจสูงกว่าธรรมชาติ สามารถกำจัดปัญหาได้มากกว่าคนธรรมดาซึ่งเป็นเหล่ากอแห่งพระมनु มีจิตใจสูง ไม่หลงจมอยู่ในสิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งความหลง เช่น เรื่องกิน กาม เกียรติ

ใจความทั้งหมดของพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงเรื่องศาสนา ว่าหมายถึง วิชาหรือระเบียบวิธีปฏิบัติ เพื่อให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ที่ถูกต้องตามความเป็นจริง มีอริยสัจที่ต้องศึกษปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน จนสามารถดับทุกข์ได้ จนก้าวไปสู่สิ่งสูงสุดของชีวิตคือพระนิพพาน

๓. การตีความเรื่องสมาธิและวิปัสสนาตามธรรมชาติ

พุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึง “สมาธิ” ว่าอาจจะทำได้โดยทางธรรมชาติอย่างหนึ่ง และจากการปฏิบัติตามหลักวิชาโดยเฉพาะ^๙ มีผลอย่างเดียวกัน คือเมื่อจิตเป็นสมาธิแล้ว ก็นำไปเพ่งพิจารณา (วิปัสสนา) ฉะนั้น ข้อที่ว่า ไม่น่าเอา ไม่น่าเป็น

^๗ พุทธทาสภิกขุ, **คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬามณฑลธรรมการเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๒.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๗.

จึงมีมาจากหลักการที่ว่า ไม่มีอะไรที่น่ายึดถืออีกต่อไป เพราะคำว่า “เอา” คือความพอใจรักใคร่ในทรัพย์สมบัติมีแก้วแหวน เงินทอง สิ่งของต่างๆ ส่วนคำว่า “เป็น” คือการถือว่าตนเป็นนั่นเป็นนี่ เช่น เป็นสามี เป็นภรรยา เป็นคนจน เป็นเศรษฐี เป็นคนแพ้ เป็นคนชนะ จนกระทั่งมีความเป็นมนุษย์หรือเป็นตัวเอง ทุกสิ่งทุกอย่างที่กล่าวมาล้วนเป็นที่ตั้งของความทุกข์ทั้งสิ้น เพราะเป็นลักษณะของการเอาด้วยกิเลส ตัณหา อุปาทาน ถ้าเข้าใจว่า เป็นที่ตั้งยึดถือของความทุกข์ สิ่งที่ต้องทำคือการ บังคับควบคุมจิตใจตัวเองไม่ให้ยึดถืออำนาจจากสิ่ง ซึ่งเป็นที่ตั้งของความทุกข์ ควรปฏิบัติตัวเองให้มีอำนาจอยู่เหนือจากสิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งของความทุกข์ด้วยความมีสติสัมปชัญญะ^{๑๐}

การเข้าไปสัมผัสกับสิ่งที่เรียกว่า กฎธรรมชาติหรือสัจธรรมต้องเข้าไป สัมผัสด้วยสติ ปัญญา ด้วยวิชาความรู้ของพระพุทธเจ้า เพราะเป็น วิชาความรู้ที่สามารถดับทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง คือรู้ว่า ที่แท้จริง ไม่มีสิ่งใดที่น่าเอา น่าเป็น เรียกว่า เข้าไป เพื่อเอาชนะสิ่งที่เรียกว่ากิเลส ตัณหา อุปาทาน ไม่ใช่เข้าไปเพื่อยอมแพ้และตกเป็นทาสกิเลส ตัณหา อุปาทาน เพราะเบญจขันธ์ก็ตกอยู่ภายใต้ อำนาจกฎพระไตรลักษณ์^{๑๑} ส่วนสิ่งที่เรียกว่า “ความดี” ที่ใครๆ ต่างก็พากันบูชาหลงใหลยึดติด ด้วยอำนาจของอุปาทานในลักษณะที่ผิดทาง

ยึดถือจนไม่รู้ว่าความดีก็มีโทษอยู่จะได้รับทุกข์จากความดีถ้าทำความดีแล้วไม่ยึดติดในความดี^{๑๒} จะเป็นความดีที่แท้จริง ถ้าจะเกี่ยวข้อกับสิ่งใด จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้อด้วยความมีสติปัญญา ความทุกข์ก็จะไม่เกิดขึ้น เพราะความดีจะกลายเป็นความดีแท้จริงที่ถูกต้องตามหลักทางพระพุทธศาสนา

พระอรหันต์ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้า เป็นต้น เป็นประธานว่า ท่านปฏิบัติตนเอง จนได้บรรลุมรรคผลนิพพาน จนหมดกิเลสตัณหา อุปาทาน พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏฏ์ แต่ท่านทำคุณประโยชน์ได้มากกว่า ปุถุชนคนธรรมดา เพราะท่านทำงานด้วยจิตว่าง จึงทำงานได้มาก ทำด้วยอำนาจของปัญญาบวกกับความเมตตา ซึ่งก่อนท่านจะเป็นพระอรหันต์หรือพระพุทธเจ้า ท่านได้อบรมบ่มนิสัยตัวเอง ฝึกฝนตัวเอง บังคับควบคุมตัวเองอบรมตัวเองจนเกิดปัญญา และมีเมตตาสม่ำเสมอ ทุกวันทุกคืนทุกปี จนกระทั่งสิ้นอาสวกิเลสด้วยอำนาจของปัญญา การเคลื่อนไหวต่างๆ หลังการตรัสรู้ของของพระพุทธเจ้า หรือพระอรหันต์ทั้งหลายล้วนเป็นไปด้วยพลังของความเมตตาและปัญญา เพราะจิตใจของท่าน หมดจดจากกิเลสแล้ว ฉะนั้น จึงทำอะไรไปด้วยอำนาจของความเมตตาและปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งอาจจะเปรียบเทียบกับเรือที่หยุดแล่น

^{๑๐} พุทธทาสภิกขุ, *ตุลาการภิธรรม เล่ม ๑*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๓-๑๓๕.

^{๑๑} พุทธทาสภิกขุ, *คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓๔.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๕.

หรือวิ่ง แต่ก็วิ่งไปได้ระยะหนึ่ง ด้วยกำลังของความเร็วที่เรียกว่า “โมเมนตัม” แล้วแต่กำลังจะมีมากน้อย พระอรหันต์ก็เหมือนกัน แม้จะหมดกิเลส ตัณหาด้วยอำนาจของปัญญาและเมตตา แต่โมเมนตัมของปัญญาและเมตตาเหลืออยู่มาก ฉะนั้น จึงทำสิ่งที่ควรทำไปได้ทุกอย่าง ด้วยอำนาจของปัญญาเป็นใหญ่ ท่านจะใช้ความอดทนสูงในการสั่งสอนคนชนิดที่คนธรรมดาทำไม่ได้ ท่านไม่ได้หวังสิ่งตอบแทนแม้แต่คำว่าขอบคุณหรือชอบใจ ซึ่งทำด้วยอำนาจของความเมตตาและปัญญาที่บริสุทธิ์^{๑๓} มีสติรู้ตัวเองอยู่เสมอว่า ไม่มีอะไรที่น่าเอนาเป็นเพราะจิตที่ใสสบายกว่าจิตที่คิดจะเอา ซึ่งจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับถูกวิธีด้วยความมีสติสัมปชัญญะจึงกลายเป็นจิตใจที่เบาปลอดโปร่งโล่ง สบายที่มีแต่ความสะอาดสว่าง สงบเย็นเป็นนิพพาน โดยไม่เกิดทุกข์โทษแก่ตัวเอง^{๑๔}

เมื่อจิตไม่เป็นทุกข์เพราะไม่มีความอยากอะไรที่เกินขอบเขต จึงสามารถดำรงตนให้อยู่ในภาพที่เป็นความดี ความงาม ความถูกต้อง และความยุติธรรม โดยไม่ตกเป็นทาสของกิเลส ตัณหาอุปาทาน จึงทำให้รู้จักสิ่งทั้งปวงที่ถูกต้อง

ตามความเป็นจริง^{๑๕} (ยถาภูตญาณทัสสนะ) ซึ่งเป็นใจความที่สำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนา เราชาวพุทธทุกคนจะต้องรุ่งเรืองอยู่ ด้วยปัญญา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “มनुषย์เราบริสุทธิ์ได้ด้วยปัญญา”^{๑๖} จึงจะเป็นการยอมมอภายถวายชีวิตเพื่อหน้าที่เพื่อเป็นการผดุงคุณธรรมไม่ให้สูญหายไปจากโลก และเพื่อความสงบสุขของสังคมหรือส่วนรวม ฉะนั้น เมื่อรู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายเป็นสัมมาทิฐิ จะทำให้เกิดความเบื่อหน่าย (นิพพิทา)^{๑๗} เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามมาในเรื่องความเห็นแจ้งโดยไม่ตกเป็นทาสของสิ่งที่น่าเอนาเป็นอีก ครั้นพอมีความเบื่อหน่ายแล้วโดยอัตโนมัติตามธรรมชาติ ย่อมจะมีความจางคลาย (วิราคะ)^{๑๘} ซึ่งเปรียบเสมือนเชือกที่ผูกถ่วงไว้อย่างแน่นหนา ถูกแก้มหรือคลายออกเหมือนสีน้ำที่ย้อมผ้าติดแน่น เอาแช่น้ำยาบางอย่างทำให้สีหลุดออก ความยึดถือที่คลายออก จางออกจากโลกที่เคยยึดถือ ซึ่งถือว่าเป็นระยะที่สำคัญที่สุดของความหลุดพ้นตามหลักทางพระพุทธศาสนา มีการจางคลายออกโดยไม่ต้องสงสัย เรียกว่าความหลุดพ้นจากความทุกข์ (วิมุตติ) จะต้องเกิดขึ้นโดยแน่นอน เมื่อหลุดออกจากความเป็นทาส ไม่ต้องตกเป็นทาสของโลก

^{๑๓} พุทธทาสภิกขุ, **ตุลาการิกธรรม เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๖.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๙.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๐.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๑.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๒.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๓.

ก็จะทำให้มีอากาศที่บริสุทธิ์ หมายความว่า จิตไม่เศร้าหมอง เพราะว่าก่อนหน้านี้เศร้าหมอง ทุกทางเพราะตกเป็นทาสของสิ่งทั้งหลาย เป็นความเศร้าหมองที่กาย วาจา เมื่อหลุดพ้นจาก ออกมาจากความเป็นทาส ในอัสสาทะคือ รสอร่อย ของโลก จึงจะอยู่ในลักษณะที่บริสุทธิ์ คือไม่ตก อยู่ในความเศร้าหมองอีกต่อไป เมื่อมีความบริสุทธิ์ เห็นแจ้ง จิตก็จะเกิดความสงบจากสิ่งรบกวน ซึ่งเป็นความสงบเย็นจากความวุ่นวายหรือจากการ ต่อสู้ดิ้นรนทรมานต่างๆ หรือเมื่อปราศจากการ เบียดเบียนวุ่นวาย ท่านสรุปเรียกว่า “สันติ”^{๑๙} คือความสงบเย็นรำดับดับเย็นของสิ่งทั้งปวง เป็นขั้นสูงสุดขั้นเดียวกับนิพพาน สองคำนี้เหมือนกันเพราะเป็นไพบูลย์ใช้แทนกันได้ สันติเมื่อเป็น ขั้นเดียวกันกับนิพพาน และคำว่า “นิพพาน” ใช้กันอยู่ในลัทธิศาสนาหลายๆ ลัทธิ^{๒๐} แต่ให้ความหมายแตกต่างกัน เช่น บางลัทธิถือเอาความสงบ เย็น เพราะการได้ฌาน ได้สมาบัติเป็นนิพพาน บาง ลัทธิถือเอาความสุขความมัวเมาอยู่ในกามารมณ์ เป็นนิพพาน แต่พระพุทธเจ้าท่านทรงปฏิเสธ นิพพานในความหมายแบบนั้นทั้งหมด พระพุทธ องค์ได้ทรงระบุความหมายของพระนิพพาน ในลักษณะที่เป็นภาวะที่ปราศจากความทุกข์ ความ ทิ่มแทงรื้อยรัดแผดเผาของกิเลสและความทุกข์

เพราะการได้เห็นสภาวะโลก เห็นสิ่งทั้งปวงตามเป็น จริจจนสามารถหยุดค้นหา อุปาทาน คือความ ออยากและความยึดติดเสียได้เป็นนิพพานที่แท้จริง^{๒๑} จนบริสุทธิ์ผุดผ่องจนเกิดปิติในทางธรรมะ มีความ สงบระงับแห่งจิต ความรู้ตามความเป็นจริงต่อสิ่ง ทั้งหลาย เกิดความเบื่อหน่ายคลายออกมีความ หลุดออกมีความบริสุทธิ์ ไม่เศร้าหมอง มีความสงบ เย็นเป็นนิพพานอย่างแท้จริงในทางพระพุทธ ศาสนา^{๒๒}

สมาธิและวิปัสสนาตามธรรมชาติ ทำให้บุคคลผู้ศึกษาบรรลุมรรคผลนิพพาน เพราะ อาศัยหลักการพิจารณาตามความเป็นจริงว่า ไม่มีอะไรน่าเอนาเป็นจะต้องปฏิบัติตนเป็นคน สะอาด สว่าง สงบ และมีฉันทะ ปิติปราโมทย์ใน ธรรม ด้วยอาศัยการพิจารณาความจริงในหลักการ ที่ว่า “ไม่มีอะไรที่น่าเอนาไม่มีอะไรที่น่าเป็น” อยู่เป็น ประจำทุกวัน ในช่วงขณะใดเป็นไปอย่างแรงกล้า จิตก็เกิดความเบื่อหน่ายคลายความอยากด้วย ตัณหา จนไม่มีความหลงด้วยโมหะ อยากสิ่งนั้น สิ่งนี้ด้วยกิเลสตัณหาคือ ความทุกข์ไม่มีที่ตั้งอาศัยก็สิ้น สุดและดับลง

^{๑๙} พุทธทาสภิกขุ, **ตุลาการภิธรรม เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๔.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕.

^{๒๑} พุทธทาสภิกขุ, **คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตร แห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๔๖-๑๔๗.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๓-๑๕๔.

๔. การตีความเรื่องสมาธิและวิปัสสนาตามหลักวิชาในรูปเทคนิค

พุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึง หลักการอธิบายถึงวิธีทำความเข้าใจตามหลักวิชาว่า ซึ่งไม่มีอยู่ในรูปพุทธพจน์ พระไตรปิฎกที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ แต่เป็นคำสอนที่อาจารย์ยุคหลังบัญญัติแต่งขึ้น นับว่าเป็นวิธีที่เหมาะสมสำหรับผู้ปฏิบัติที่มีอุปนิสัยยังอ่อนหัดที่ไม่เคยฝึกมาก่อน ยังมองไม่เห็นทุกข์ตามธรรมชาติมาก่อนด้วยตนเอง โดยเฉพาะเหมาะสมสำหรับพวกคนที่นิยมรีบไปทำวิปัสสนากัน และยังมองไม่เห็นความจริงของชีวิต ซึ่งมีอยู่มากในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม แต่ก็ได้หมายความว่า เรื่องที่เป็นเทคนิคจะดีหรือวิเศษไปกว่าที่จะเป็นไปตามคอมมอน เซ็นส์ หรือตามธรรมชาติ^{๒๓} เพราะระเบียบปฏิบัติเพื่อทำให้เกิดความเห็นแจ้งหรือญาณ ทัสสนะตามหลักวิชาซึ่งใช้เรียกกันในยุคอรรถกถาโดยชื่อใหม่อีกชื่อหนึ่งว่า วิปัสสนาธุระ คู่กับคำว่าคันถธุระ^{๒๔}

คำว่า วิปัสสนา ต้องกินความทั้งสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา คือหมายถึงทั้งสมาธิและปัญญา และยิ่งไปกว่านั้นยังได้รวบเอาศีลซึ่งยังไม่ใช่ตัวภาวนาอะไรเลย เข้าไปอีก ด้วยในฐานะที่จะเป็นบริวารหรือเป็นบาทฐานของสมาธิ เพื่อจะได้เข้าใจในการปฏิบัติวิปัสสนาได้เป็นอย่างดี ซึ่งอาจารย์แต่กาลก่อนนิยมตั้งหัวข้อไว้เป็นข้อๆ ว่า

อะไรเป็นฐานที่ตั้งอาศัยของวิปัสสนา? อะไรเป็นเครื่องลักษณะสังเกตว่าเป็นตัววิปัสสนา? อะไรเป็นกิจที่เรียกว่า วิปัสสนา? อะไรเป็นผลสุดท้ายของวิปัสสนา?^{๒๕} ปัญหาที่เป็นที่ตั้งของวิปัสสนาคือศีลกับสมาธิเป็นที่ตั้งอาศัยของวิปัสสนา ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นมีจิตใจที่มีปิติปราโมทย์ ไม่มีอะไรที่เป็นอุปสรรคที่ทำให้จิตเศร้าหมอง ซึ่งมีกล่าวอ้างอิงไว้ในพระไตรปิฎกโดยตรง มาในพระบาลีมีขณิกนิกาย มีกล่าวถึงความบริสุทธิ์สะอาดของการปฏิบัติเป็นลำดับขั้นๆ ตามหลักวิสุทธิ ๗

สมาธิและวิปัสสนาตามหลักวิชาในรูปเทคนิค กล่าวถึงหลักการสำคัญของการศึกษาวิปัสสนาคือหลักกรรมไตรสิกขา เป็นตัวพิจารณาพระไตรลักษณ์ สรรพสิ่งทั้งหลายในโลกเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป ยึดเอามาเป็นแก่นสารไม่ได้ กิจสำคัญของวิชา คือ กำจัดอวิชชา ความเห็นแจ้งก็ปรากฏ กำจัดกิเลสให้สูญสิ้นไปเป็นความสะอาด สว่าง สงบ ซึ่งไม่มีอะไรผูกพันจิตนี้ให้ติดอยู่กับภาวะทั้งหลายในโลก จึงเกิดลักษณะที่เรียกว่า หลุดพ้นจากโลก อันเป็นที่อยู่ของหมู่คนผู้ติดกาม จิตไม่มีความทุกข์เพราะไม่มีตัณหา หรือความอยากอีกต่อไป ท่านเรียกอาการเช่นนี้ว่า ที่สุดแห่งกิจที่จะต้องทำในพระพุทธศาสนา

^{๒๓} พุทธทาสภิกขุ, **คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕๓-๑๕๔.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๕.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๖.

๕. การตีความเรื่องพระอริยบุคคลกับการละกิเลส

พุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงตัววิปัสสนาว่าเป็นเรื่องของการปฏิบัติทางจิต เพื่อยกจิตให้สูงขึ้นถึงขั้นขนาดความทุกข์เข้าครอบงำไม่ได้^{๒๖} จึงเป็นการพ้นทุกข์ด้วยอำนาจการรู้แจ้งว่าไม่มีอะไรที่น่ายึดถือด้วยอุปาทานอีกต่อไป แล้วสิ่งต่างๆ ในโลก ก็จะไม่มือทริพลต่อจิตใจให้เกิดโมหะด้วยสิ่งนั้นอีก เรียกว่า จิตอยู่เหนือวิสัยของชาวโลกขึ้นถึงฐานะใหม่ เรียกว่า “โลกุตตรภูมิ” ต้องรู้เรื่องที่ตรงกันข้ามกล่าวคือ “โลกียภูมิ”^{๒๗}

โลกุตตรภูมิแบ่งออกเป็น ๔ ชั้น และมีสิ่งที่ทำให้เกิดความแตกต่างเป็น ๔ ชั้น คือ กิเลสนั่นเอง ที่ควรจะพึงละให้ขาดไป มีตัวกิเลสแท้และกิเลสที่ละเอียดที่แบ่งไว้ทั้ง ๑๐ ประการ ความเป็นพระอรหันต์จะต้องละสังโยชน์ทั้ง ๑๐ ได้ คนจึงติดอยู่ในวิสัยของโลกและเป็นชั้นโลกียภูมิ ฉะนั้น ถ้าจะมีการตัดเครื่องผูกพันเหล่านั้นออกเสียได้จิตก็จะหลุดเป็นอิสระจากภาวะวิสัยของชาวโลก เมื่อตัดได้หมดก็ถือว่าจิตหลุดออกไป

สู่ความอยู่เหนือโลก เป็นโลกุตตรภูมิโดยสมบูรณ์^{๒๘} ซึ่งพระอริยเจ้าทั้ง ๔ จัดว่าเป็นบุคคลที่อยู่ในชั้นโลกุตตรภูมิ

ที่เรียกว่า “นิพพาน” ในเชิงโลกุตตรธรรม หมายถึงสภาพอย่างหนึ่งไม่เหมือนกับสิ่งใดๆ ซึ่งไม่เหมือนกับทุกสิ่งในโลก^{๒๙} ถ้ายกเลิกภาวะและวิสัยเหล่านั้นทั้งหมดเสียได้ เหลือสิ่งที่เรียกว่านิพพาน กล่าวคือ สภาพตรงกันข้ามจากโลก โดยประการทั้งปวง เป็นธรรมชาติชนิดหนึ่งไม่ต้องการอาศัยสิ่งใดปรุงแต่งอีกแล้ว เป็นที่ดับของการปรุงแต่งทั้งปวง ถ้าจะกล่าวทางผลนิพพาน หมายถึง สภาพที่ปราศจากการถูกเผาผลาญจากความทุกข์ ปราศจากการถูกตบตี ทิ่มแทง ร้อยรัด ครอบงำผูกพันอะไรทั้งหมด เพราะว่ากิเลสทั้งหลายที่เป็นต้นเหตุทำให้ ร้อนกร้อนใจต่างๆ ได้ถูกทำลายหมดไป ก่อนจะถึงสถานะที่เรียกว่านิพพาน^{๓๐}

พระนิพพานเป็นแดนที่ดับของสิ่งปรุงแต่งทั้งปวง จึงกลายเป็นธรรมชาติที่อิสระปราศจากเครื่องผูกมัดซึ่งไม่มีการถูกทรมาน กระทบกระแทก

^{๒๖} พุทธทาสภิกขุ, *ตุลาการภิธรรม เล่ม ๑*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๕.

^{๒๗} พุทธทาสภิกขุ, *คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๗๙.

^{๒๘} พุทธทาสภิกขุ, *ตุลาการภิธรรม เล่ม ๑*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘๐.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๔.

^{๓๐} พุทธทาสภิกขุ, *คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๐๕.

ที่มุ่งแสวงหาโดยอะไรทั้งสิ้น เป็นลักษณะโลกุตตรธรรม
ข้อสุดท้ายและจุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา
เป็นเรื่องสุดท้ายของการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธ
ศาสนา^{๓๑}

พระอริยบุคคลกับการละกิเลส มีลักษณะ
แสดงให้เห็นว่า ใครจะละกิเลสขั้นไหนได้อย่างไร
ขึ้นอยู่กับปฏิบัติตามตัววิปัสสนา ยกสภาพ
จิตใจให้พ้นจากความทุกข์ และปัญญาที่ทำลาย
กิเลสขั้นต้น ขั้นกลาง และปัญญาขั้นสูงสุด สามารถ
ละรูปราคะ อรูปราคะ อุทธัจจะ มานะ อวิชชา
ผู้มีปัญญาแก่กล้าถึงที่สุด สามารถละสังโยชน์
ทั้ง ๑๐ ได้หมด บรรลุเป็นพระอรหันต์คือบุคคล
ที่ประเสริฐสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา

๖. ทศนะเรื่องพุทธศาสนากับคนทั่วไป

พุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงต้นเหตุการเกิด
ศาสนาในโลกว่า เพื่อเป็นที่พึ่งของคนเพื่อพาตัวเอง
ให้พ้นจากความทุกข์^{๓๒} คนที่ฉลาดที่สุดในสมัยนั้น
ต้องทำตามที่ดินนี้กว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผีสางนางไม้

เหล่านั้นจะชอบใจ เพราะฉะนั้น ที่นับว่าศาสนา
ที่เกิดขึ้นมาในโลก ก็ด้วยอำนาจของความกลัว
และก็มี การปฏิบัติไปตามความกลัวนั้น^{๓๓} ส่วนความ
กลัวของคนชั้นหลังๆ^{๓๔} เลื่อนสูงขึ้นมาถึงจะกลัว
ความทุกข์ ชนิดที่อำนาจทางวัตถุก็ช่วยไม่ได้ เช่น
ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ความหม่นหมองมืดมัว
เพราะอำนาจของความอยาก ความโกรธ ความหลงผิด
ถึงแม้คนเราจะมีอำนาจหรือเงินทอง ข้าทาสบริวาร
มากก็ไม่สามารถระงับอาการอันโหดร้ายหรือ
เอาชนะความทุกข์เหล่านั้นได้ แต่ประเทศอินเดีย
เป็นประเทศที่อุดมไปด้วยนักคิด นักปราชญ์
นักค้นคว้า ผู้ที่มีสติปัญญาทั้งหลาย จึงได้ละทิ้ง
การไหว้บรรดาสีงศักดิ์สิทธิ์ มาค้นคว้าหาวิธีเอาชนะ
ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือเอาชนะความอยาก
ความโกรธ ความหลงผิดให้ได้ นับว่าเป็นบ่อเกิด
ของศาสนาที่สูงขึ้นไปในทางปัญญา และผลคือ
ได้พบวิธีที่จะเอาชนะความเกิด แก่ เจ็บ ตายหรือ
เอาชนะกิเลสประเภทต่างๆ ได้โดยไม่ต้องสงสัย^{๓๕}

^{๓๑} พุทธทาสภิกขุ, **ตุลาการภิธรรม เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕),
หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๙.

^{๓๓} พุทธทาสภิกขุ, **คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตร
แห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๑๒.

^{๓๔} พุทธทาสภิกขุ, **ตุลาการภิธรรม เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕),
หน้า ๒๑๒.

^{๓๕} พุทธทาสภิกขุ, **คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตร
แห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๑๔.

พระพุทธศาสนาก็มีมูลหรือสาเหตุมาจากความกลัวแบบหลังเหมือนกัน^{๓๖} พระพุทธเจ้าทรงค้นพบวิธีที่จะเอาชนะสิ่งที่เป็นสาเหตุของความบีบคั้น แผลเผาหุ้มห่อของราคะ โทสะ โมหะ ตลอดถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดมาจากอิทธิพลของความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย และเป็นผู้ที่เอาชนะสิ่งที่ทำให้กลัวได้เต็มตามความประสงค์ และเกิดวิธีปฏิบัติ เพื่อดับความทุกข์ประเภทที่เรียกว่า พุทธศาสนา เป็นศาสนาที่อาศัยสติปัญญาหรือวิชาความรู้ที่ถูกต้อง เพื่อเป็นเครื่องทำลายความทุกข์หรือต้นเหตุของความทุกข์^{๓๗}

พระพุทธศาสนามีวิธีที่จะใช้ปัญญาเพื่อให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไรถูกต้องตามที่เป็นจริง^{๓๘} แล้วมีการปฏิบัติต่อสิ่งนั้นๆ ให้ถูกต้องตามกฎที่เป็นจริงต่อสิ่งเหล่านั้น ซึ่งไม่มีการประสงค์คาดคะเน ก็ไม่ได้หมายความว่าต้องเชื่อ จะฟังด้วยการพิจารณารอบอย่างละเอียดรอบคอบ ตรงกับหลักที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “โยนิโสมนสิการ” และพยายาม

กระทำให้ปรากฏผลด้วยตนเอง ซึ่งเป็นความหมายของพุทธศาสนาที่แตกต่างกันอยู่ในระหว่างศาสนาทั้งหลาย ตั้งแต่มีอะไรที่ปรากฏขึ้นมาโลกจนกระทั่งมีพระพุทธศาสนา^{๓๙}

พระพุทธศาสนา “เนืองอก” ลักษณะแบบนี้เกิดมีขึ้นใหม่ๆ มากมายหลายร้อยอย่าง เพราะเกิดมากมายจนระบุไม่ไหว พุทธทาสกล่าวว่าเป็นชื่อ “พุทธศาสนาเนืองอก” คือเป็นเนื้อร้ายชนิดหนึ่ง เมื่องอกขึ้น ก็ยังใช้ชื่อพระพุทธศาสนาอยู่ จนปิดหุ้มห่อเนื้อดีหรือแก่นแท้ของพุทธศาสนาให้ค่อยๆ ลบเลือนไป จำเป็นต้องแยกแยะให้รู้จักตัวพุทธศาสนาเดิมแท้ไว้เสมอ จะไม่ปฏิบัติจนเกิดความหลงมกมายยึดถือเปลือกที่หุ้มภายนอกหรือติดแน่นในพิธีรีตองต่างๆ จนกลายเป็นการประพฤติดีไปจากความมุ่งหมายเดิมที่ถูกต้องยิ่งขึ้น^{๔๐}

พระพุทธศาสนาตัวแท้ก็ยังมีหลายแง่หลายมุม ซึ่งจะทำให้เกิดการจับฉวยเอามุมถูกต้องตรงตามความหมายที่แท้จริงของพุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นจิตวิทยา (Psychology)

^{๓๖} พุทธทาสภิกขุ, *ตุลาการภิธรรม เล่ม ๑*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑๒.

^{๓๗} พุทธทาสภิกขุ, *คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๑๕.

^{๓๘} พุทธทาสภิกขุ, *ตุลาการภิธรรม เล่ม ๑*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑๔-๒๑๕.

^{๓๙} พุทธทาสภิกขุ, *คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๑๗.

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๑.

ที่จะอวดได้ว่าแยกกายหรือลึกลับกว่าความรู้ทางจิตวิทยาของโลกปัจจุบันเสียอีก และมีรวมอยู่ในหมวดอภิปรัชญา^๑ และมีฐานะเป็นปรัชญาและวิทยาศาสตร์ (Philosophy) แต่เห็นแจ้งประจักษ์ได้ด้วยตา หรือด้วยการพิสูจน์ทดลองตามทางวัตถุ หรือแม้เห็นชัดด้วยตาในคือญาณจักขุก็ตาม เรียกว่า เป็นวิทยาศาสตร์ (Science) ได้ความรู้อันลึกซึ้ง เช่น เรื่องสัจธรรมย่อมเป็นปรัชญาสำหรับผู้ที่ยังไม่บรรลุนิพพาน แต่จะกลายเป็นวิทยาศาสตร์ทันทีสำหรับผู้บรรลุนิพพานมีพระอรหันต์ เพราะเห็นแจ้งประจักษ์ด้วยจิตใจท่านเอง โดยไม่ต้องคำนึงคำนวณตามเหตุผล^๒ พระพุทธศาสนามีหลายเหลี่ยม ซึ่งชาวพุทธจะต้องสนใจที่สุด ในฐานะที่เป็นศาสนา ซึ่งหมายถึงวิถีปฏิบัติอย่างรวบรัด เพื่อให้รู้ความจริงว่าสิ่งทั้งปวงเป็นอะไร จนถอนอุปาทานในสิ่งที่ตัวเองทำไปด้วยโมหะจนพ้นจากความทุกข์ เรียกว่า วิถีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงตัวพระพุทธศาสนาจริงๆ ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนาและมีผลดียิ่งไปกว่าที่จะถือศีลธรรมขั้นพื้นฐาน และสัจธรรมอันเป็นความรู้ลึกซึ้งอย่างเดียวโดยไม่มีการปฏิบัติอะไร ยังเป็นผลดีกว่า

ที่จะถือเป็นปรัชญา ที่มีเพื่อไว้คิดนึกเถียงโต้แย้งกันอย่างสนุกสนานจนหาข้อยุติไม่ได้แล้วไม่สามารถลด ละ เลิก กิเลสได้ หรือดีกว่าที่จะถือเป็นเพียงวัฒนธรรมสำหรับการประพฤติที่ดึงามนำศรัทธาเลื่อมใสในด้านสังคมแต่เพียงอย่างเดียว^๓

การเข้าถึงตัวแท้ของพระพุทธศาสนาจนถึงกับนำมาใช้เป็นแบบแห่งการครองชีวิตได้นั้นมันทำให้เกิดความบันเทิงตามทางของธรรมะคงจะไม่เกิดความเบื่อหน่าย เครียด หรือเซ็งหรือกลัวกิเลส ถ้าลด ละ เลิก กิเลสกัน ไม่อาจจะทำให้เกิดความมืดมัว สกปรก เร่าร้อนให้แก่ผู้นั้นได้ อากัปกิริยาที่เป็นฝ่ายชนะอารมณ์ทั้งปวงย่อมที่เป็นที่บันเทิงเริงอย่างแท้จริง นี่คือข้อคิดศิลปะในพระพุทธศาสนา^๔ สิ่งที่เราเรียกว่า “พุทธศาสนา” มีลักษณะหลายเหลี่ยมหลายมุมซึ่งเหมือนกับภูเขาลูกเดียวมองจากทิศต่างๆ จะทำให้เห็นรูปต่างๆ กันประโยชน์ก็ต่างกันมองเห็นคนละทัศนะ แม้พระพุทธศาสนา จะมีมูลเหตุมาจากความกลัว ก็คงไม่ใช่ความกลัวที่ประกอบด้วยอวิชชาแบบคนป่าเถื่อน จนถึงกับนั่งไหว้รูปเคารพ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๓.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๔.

^๓ พุทธศาสนิกชน, **คู่มือมนุษย ๑๖๖๖**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๒๕.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๘.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๑.

หรือไหว้สิ่งที่มีปรากฏการณ์แปลกๆ แต่เป็นความกลัวประเภทที่สูงด้วยสติปัญญาคือกลัวจะไม่ได้รอดพ้นไปจากการบีบคั้นของความเกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือความทุกข์ทั้งหลาย ที่มองเห็นกันอยู่^{๔๕}

พุทธศาสนาว่าไม่ใช่ตัวหนังสือ ตำรา คัมภีร์ไม่ใช่เสียงบอกเล่ากล่าวกันตามพระไตรปิฎก หรือพิธีรีตองต่างๆ ซึ่งไม่ใช่ตัวแท้ของพระพุทธศาสนา ตัวแท้พระพุทธศาสนาต้องเป็นตัวการปฏิบัติด้วยกายวาจา ใจ ชนิดที่ทำลายกิเลสที่เป็นสาเหตุของการเกิดความทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง โดยที่ไม่ต้องพึ่งสิ่งภายนอกมีผีสิงเทวดา หรือพึ่งพวกตำรา แต่เนื่องด้วยกาย วาจา ใจ คือจะต้องบากบั่นกำจัดกิเลสให้หมดสิ้นไป จนเกิดความรู้อย่างสามารถทำอะไรได้ถูกต้องด้วยตนเอง และไม่มี ความทุกข์หลงเหลืออยู่เลยตั้งแต่ต้นจนท้ายที่สุด จึงเรียกว่าตัวแท้พระพุทธศาสนา ในส่วนที่เราจะ เข้าถึงได้^{๔๖}

พุทธศาสนากับคนทั่วไป ได้กล่าวถึง ต้นเหตุของการเกิดศาสนาขึ้นมาในโลกคืออำนาจของความกลัว มีพระพุทธเจ้าที่สามารถเอาชนะสิ่งเหล่านี้ เกิดวิธีการดับทุกข์ขึ้นมา จึงเรียกว่า พระศาสนา เพราะศาสนาพุทธเป็นศาสนาของผู้รู้ พุทธะ แปลว่า ผู้รู้คือรู้ความจริงของสิ่งทั้งปวงอย่าง ถูกต้อง เหลี่ยมที่ชาวพุทธควรสนใจให้มากคือ พุทธศาสนาในฐานะเหลี่ยมที่เป็นศาสนา ซึ่งเป็นวิธี ปฏิบัติอย่างรวบรัด เพื่อให้รู้ความจริงของสิ่งทั้งปวง

ว่าอะไรเป็นอะไรอย่างถูกต้อง ปฏิบัติถูกต้อง เพื่อความพ้นทุกข์ เรียกว่า เข้าถึงตัวพระพุทธ ศาสนา ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนา แล้วมีศิลปะใน การดำเนินชีวิตตัวความเป็นมนุษย์ที่ประเสริฐโดย มีความงดงามด้วยศีล สมาธิ ปัญญา มีความสุขตาม หลักธรรมคือการปฏิบัติกระทำถูกต้องที่กาย วาจา ใจ จึงจะกลายเป็นการเข้าถึงพระพุทธศาสนา ตัวแทน

๗. ทศนะเรื่องตุลาการตามอุดมคติแห่ง พระพุทธศาสนา

อาชีพหรือหน้าที่ที่ทำอยู่ ควรทำให้เป็น สวรรค์ในหน้าที่การงาน คือมีความพอใจในการ สร้างโลก หรือพัฒนาโลกให้เป็นโลกที่มีค่าสูงที่สุด และทำงานในความมุ่งหมายทำให้โลก ให้มีความสุข ความสะดวก ร่มรื่น เป็นบุญเป็นบุญกุศลทั้งนายจ้าง และลูกจ้าง ยิ่งทำงานสนุก ผลงานยิ่งออกมา มาก เพราะการงานคือการสร้างโลกให้มั่นคงงาม ธรรมะ คือหน้าที่การงาน ทำให้เป็นการสร้างโลก ทำให้เป็นการกีฬา ทำให้สำเร็จด้วยหัวใจที่เป็นเพชร ทำอย่างเดินตามพระพุทธเจ้า “เคารพ หน้าที่”^{๔๗}

การทำดีเพื่อดี ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ หมายความว่า ทำความดีโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน จะเป็นนั่นเป็นนี่ทำเพื่อเสียความสุขส่วนตัวเพื่อ ประโยชน์ส่วนรวม ทำไปตามเหตุ ปัจจัยด้วยความ

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๑.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๒.

^{๔๗} พุทธทาสภิกขุ, *สวรรค์ในหน้าที่การงาน*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒.

สำนึกในหน้าที่ เพราะมันเป็นเช่นนั้นเอง จะไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ถือว่าเป็นการเสียสละระบอบทุนนิยมเสรี แล้วประกาศรัฐธรรมนูญแนวทางธรรมิกสังคมนิยม^{๔๔}

ตุลาการตามอุดมคติแห่งพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงตุลาการตามอุดมคติแห่งพระพุทธศาสนาว่าจะต้องเป็นตุลาการด้วยจิตวิญญูณของผู้ผดุงคุณธรรมให้อยู่คู่โลก ยึดถือความถูกต้องที่เป็นธรรม เพราะถือ “ธรรม” เป็นสิ่งเดียวกันทั้งโลก ต้องอยู่ในฐานะเป็นที่พึ่งของโลก เรียกว่า “ปุชนิยบุคคลของโลก” เป็นต้น ในการทำตนเป็นผู้พิทักษ์ความเป็นธรรมของโลก ด้วยการถอนตนออกมาเสียจากการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสาร โดยอาศัยหลักของความคิด มีจิตใจที่สะอาด สว่าง สงบเย็น เป็นนิพพาน

๘. สรุป

หนังสือเรื่องคู่มือมนุษย เป็นผลงานของท่านพุทธทาสภิกขุ ซึ่งได้มีการแปลเป็นภาษา

ต่างประเทศหลายภาษา เพราะเป็นขั้นได้ขั้นแรกของการศึกษาพระพุทธศาสนาที่กล่าวเจาะจนถึงเนื้อแท้ของพุทธศาสนา มุ่งชี้หลักเนื้อหาให้พิจารณาหาเหตุผลให้เข้าใจง่ายและลึกซึ้ง ไม่ให้ตกเป็นทาสของกิเลสตัณหา อุปาทาน จึงจะเป็นมนุษย์ที่ประเสริฐได้ เพราะถอนความยึดมั่นถือมั่นจากอัตตาตัวตน มีสติคุ้มครองรักษาชีวิตจิตใจตัวเอง รู้จักบาป บุญ คุณโทษ ตื่นจากความหลับไหลมัวเมาและมีชีวิตอยู่เหนืออกุศลธรรมทั้งปวง ซึ่งเกี่ยวข้องกับหลักธรรมเรื่องไตรลักษณ์ อุปาทาน ๔ ไตรสิกขา เบญจขันธ์ สมာธิ และวิปัสสนาตามธรรมชาติ สมาธิและวิปัสสนาตามหลักวิชาในรูปเทคนิค อริยบุคคลกับการละกิเลส พุทธศาสนากับคนทั่วไป และตุลาการตามอุดมคติแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งครอบคลุมทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ เป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นสากลมารวมที่คำว่า ธรรมะคำเดียว และมีผลต่อการพัฒนามนุษย์ในสังคมไทยได้ทุกระดับชั้นตั้งแต่ชั้นศีลธรรมจนถึงระดับปรมาตถธรรม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

^{๔๔} บัญชา เฉลิมชัยกิจ, ๑๐๐ ปี คมธรรมพุทธทาส, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๘), หน้า ๒๒.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

บัญชา เฉลิมชัยกิจ. ๑๐๐ ปี คมธรรมพุทธทาส. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๘.

พุทธทาสภิกขุ. ตุลาการิภธรรม เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕.

_____. คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตร
แห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒.

_____. แก่นพุทธศาสน์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๐.

_____. สวรรค์ในหน้าที่การงาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๘.